

מחוץ לפנים: בירור אמוני פנימי בעקבות המאמר השני בספר הכוזרי

הרב נערן אשחר הי"ד (תש"ן-תשפ"ד), למד בשיבות
רעותא והר עציון ושימש כר"מ בשיבת שדמות נריה
בשדמות מחולה. נפל בקרב בגבול לבנון ביום כ"א
בחשוון תשפ"ד.

א. מבוא

המעבר בין המאמר הראשון למאמר השני בספר הכוזרי אינו רק שינוי כרונולוגי ברצף סיפורו של מלך כוזר, אלא מייצג תמורה יסודית בנקודת המבט האנושית על האלוהות. במאמר הראשון התנהל הדיון "מבחוץ" - בירור רציונלי והיסטורי על תופעת עם ישראל בעולם, תופעה שגם הוגים חיצוניים, כדוגמת ניטשה וטולסטוי, זיהו כנצחית ויוצאת דופן. אך ברגע שבו המלך מתגייר, השיח משתנה מן היסוד. כדי להבין את המאמר השני ואילך, נדרש האדם להימצא "בפנים" ולאמץ את נקודת המבט של הנשמה החיה את הקודש. בדברים שלהלן נעמיק בנקודת מבט אמונית פנימית זו, ודרכה נתחקה אחר הדרך שבה מוליך אותנו ספר הכוזרי במאמרו השני.

ב. האמונה כחיים ולא כאידיאולוגיה

היסוד העמוק ביותר שעלינו להבין הוא שהאמונה איננה מסתכמת בשכל או ברגש, אלא מהווה גילוי עצמי של מהות הנשמה. אדם הטועה לחשוב שניתן לפנות אל ה' דרך השכל או הרגש בלבד, מוצא עצמו ניצב מול קיר חסום; השכל והרגש הם כלים סופיים ומוגבלים, בעוד הקדוש ברוך הוא אינסופי, ואי אפשר לתפוס את האינסופי בכלים אנושיים מצומצמים.

נקודת המוצא האמיתית לעבודת ה' אינה נפתחת במאמץ אינטלקטואלי להוכחת מציאותו, ואף לא בסערת רגשות חולפת, אלא בהקשבה עמוקה לרובד הנשמתי הקיים באדם מעצם הווייתו. כאשר האדם מפנים שהאמונה היא עצם טבעה הפנימי של הנשמה ולא רעיון חיצוני שיש לרכוש, ה"קיר החסום" נעלם, ומתאפשרת עבודה פנימית של הסרת המסכים וחשיפת הנקודה האלוקית החיה.

* סיכום שיעור שניתן ע"י הרב נערן הי"ד. השיעור סוכם ע"י תלמידים ונערך ע"י מערכת אסיף.

בכל אדם, מעצם היותו "צלם א-לוהים", טבועה כמיהה לאינסוף, לטוב מוחלט ולחיים נצחיים. מי שטוען שאינו מאמין, לרוב אינו מצליח לכבות את הנטייה הזו, אלא מסיט אותה לעבר רדיפה אחר ממון, כבוד או ריגושים ארעיים. לפיכך, האמונה אינה המצאה חדשה, אלא חשיפת תוכן הקיים בנשמה מאז ומעולם.

הדרך העמוקה ביותר לפגוש את האמת עוברת דרך "אחדות ההפכים" - נקודת התווך שבין החיוב לשלילה. במעמקי הנשמה אין סתירה בין הסופי לאינסופי. לימודי האמונה לא נועדו להקנות "חומר חדש", אלא להסיר את המחסומים והשיבושים המונעים מהאדם להקשיב לקול האלוהי שאינו פוסק, ולחיות את הקשר הטבעי והנצחי שבין הנשמה ליצורה. אמונה לומדים מתוך אמונה, דרך הקשבה לעולם וזיכוכ פנימי, עד שהחיים עצמם נעשים למפגש עם האינסוף.

מכאן נובעת ההבנה שהאמונה היא החיים עצמם. פעמים רבות אנו מסתפקים ב"השקפת עולם" או באידיאולוגיה מופשטת, אך תפיסה שכלית כשלעצמה איננה דבר חי. האמונה היא חיות, והכפירה היא מצב של חוסר חיות - מציאות שבה האדם פועל כגוף טכני המנותק מנשמת אפו ומהתכלית שלשמה נברא. כשאנו אומרים "שמע ישראל", אנו לא רק מצהירים הצהרה לוגית על אחדות ה', אלא מבטאים יכולת נפשית ורוחנית הטבועה בנשמתנו לחיות אחדות זו בפועל, באופן שבו כל מחשבה, מעשה ותנועת נפש חדורים במציאות האלוהית האחת.

ג. העבודה הרוחנית - תארי השלילה והזיכוכ המתמיד

לאחר שהבנו כי הנשמה היא עצם גילוי האלוקות, עולה השאלה: כיצד מוציאים קשר זה מן הכוח אל הפועל, ומהי עבודת הגילוי של הנשמה והאלוקות?

כאן אנו נתקלים בפרדוקס: כל הגדרה באלוקות עלולה להוביל לידי כפירה או "אליליות רוחנית", שכן כל הגדרה מעצם טבעה תוחמת ומגבילה, בעוד ה' נעלה מכל הגדרה. אפילו שימוש בשמות קדושים או במושגים נעלים כגון "רצון" ו"שכל" ביחס לה', עלול להרחיק מן האמת כאשר הם נתפסים כפשוטם ובאופן מצומצם.

בתחילת המאמר השני מלמד הכוזרי כי הדרך להתמודד עם מוגבלות זו היא דרך "התארים השוללים". אין זו פעולה אינטלקטואלית בלבד של שלילת תכונות גשמיות, אלא תנועה חיה ומתמדת של זיכוכ המחשבה. עלינו לשלול ללא הרף את התפיסות האנושיות המגשימות כדי שלא להיוותר כבולים בעולם האנושי המצומצם. זיכוכ מתמיד זה הוא המאפשר לנשמה הנכספת להיפגש עם עצמות הבורא, מעבר לכל הלבושים והתארים.

ד. הביטוי במציאות - קדושת המקום והזמן כסגולה עצמית

בירור אמוני זה משליך ישירות על תפיסת המציאות כולה. בהמשך המאמר השני, מבהיר הכוזרי כי קדושת ארץ ישראל וקדושת השבת אינן נשענות רק על קידוש אנושי או מוסכמה חברתית, אלא על סגולה עצמית הטבועה באדמה זו ובזמן זה. השבת היא זמן מובדל ומקודש שנקבע בידי הבורא, הטומן בחובו תוכן ממשי של מנוחה אלוקית, והאדם נקרא להיכנס אל תוך המרחב הקדוש הקיים ועומד.

ה. סיכום

המעבר אל המאמר השני בספר הכוזרי תובע מן האדם שינוי מהותי: לא עוד התבוננות חיצונית ומנוכרת על תופעת האמונה, אלא כניסה אל מרחב החיים הפנימי של הנשמה. מתוך זיכוכ המחשבה והסרת גדרי ההגשמה, האדם לומד לפגוש את האינסוף החי בקרבו, ומגלה כי קדושת המקום והזמן אינן רעיונות מופשטים, אלא מציאות אלוקית ממשית שהוא נקרא להשתלב בה ולחיות אותה במלוא הווייתו.